

Fagessay

Trygge familieband – også etter skilsmisse

Eivind Meland

Dag Furuholmen
spesialist i psykiatri

Cecilie Maurud Barstad

Forskningen viser at mest mulig gjensidig foreldrekontakt er til det beste for barnet. Det bør norsk lovgivning gjenspeile.

Bekymringen for barns helse og velferd etter skilsmisse er velbegrunnet på tvers av motsetninger om delt omsorg og lik omsorgstid fra foreldre. Vi foreslår endringer i rettspraksis som kan trygge dem som mener vi må begrense omsorg fra skadelige foreldre, samtidig som vi sikrer barn rett til gjensidig omsorg fra «gode nok» foreldre. Barn ønsker at foreldre skal holde sammen. Barn som har foreldre som skiller seg, ønsker å få omsorg og kjærlighet fra begge foreldre. Hvordan kan vi sikre en lovgivning som gjør dette mulig? Når de aller fleste er enige om at barna våre vet sitt eget beste, hvorfor er det så vanskelig å enes?

Lov om barn og foreldre skal revideres snart. Etter vår oppfatning er det særlig barnelovens § 36, 2. ledd som er problematisk, fordi den begrenser domstolenes mulighet til å velge delt bosted (gjensidig bestemmelsesrett over egne barn) og likeverdig botid.

Den forrige revisjonen ble stortingsbehandlet i 2017, og en slik reformiver er sannsynligvis uttrykk for at politikere og andre erkjenner at lovgivningen ikke fungerer optimalt. Det er intet særnorsk fenomen. Internasjonalt erkjenner mange at lovgivningen er dysfunksjonell og utsetter barn for skadelige oppvekstvilkår (Marcus, 2017a; Munby, 2020).

Når vi ikke kan enes, skyldes det sannsynligvis at vi har forskjellige perspektiver og virkelighetsoppfatninger. Det ene perspektivet, som forfatterne selv identifiserer seg med, er opptatt av at et stort antall barn avskjæres fra kontakt med «en god nok» forelder og dennes familie, som det ikke får ha regelmessig kontakt med. Vi henviser til at den ene foreldrepert eller fosterforeldre kan utøve emosjonell kontroll over barnet i en slik grad at det blir fiendtlig innstilt både til en forelder og til forelderens familie og nettverk. Vi er opptatt av at dette utsetter barn for helsemessige og sosiale belastninger i en slik grad at det er et voksende folkehelseproblem.

Det andre perspektivet er opptatt av at vi som samfunn har plikt til å beskytte barn mot en forelder eller begge foreldre som utøver vold, overgrep eller på andre måter skader barna sine. Det innebærer et ønske om at familielovgivning må utformes slik at barn beskyttes mot overgrep. Også dette gir helsemessige og sosiale belastninger som representerer et voksende folkehelseproblem. Når begge perspektiver er berettigede, er det viktig å finne løsninger som er tilfredsstillende for begge. Hvordan kan vi få til dette?

Straffelov og barnevernslovgivning

Foreldre som etter skilsmisse melder bekymring for at felles barn er utsatt for vold og misbruk, må få ansvarlig og rask behandling av politi og/eller barnevernsmyndighet. Slik myndighetsutøvelse må gjøres kompetent til å undersøke og avklare alle former for vold mot barn, også utilbørlig emosjonell

kontroll og foreldreatferd som har som konsekvens at barn blir avskåret fra kontakt med en forelder som er omsorgskompetent. Foreldre som har alvorlige sikkerhetsbekymringer for sine barn, må tas på alvor, men må også stå strafferettslig til ansvar for falske anklager og selvtekt. Slike saker har ingenting med familie- og barnelovgivningen å gjøre. De krever rask og kompetent avgjørelse etter barneverns- og straffelovgivningen. Å utsette barn for sendrettig sivilrettslig saksbehandling representerer stort skadepotensial for barn, uavhengig av om bekymringene er saklig begrunnet eller ikke.

Lov om barn og foreldre

Når slik bekymring er avklart uten at det er funnet saklig grunn til å begrense barnets rett til den ene eller begge foreldres omsorg, vil Lov om barn og foreldre kunne være relevant å bruke. I de fleste tilfeller er foreldre i stand til å finne fram til omsorgsordninger som de begge finner tilfredsstillende med barnets beste for øye. Familierådgivning kan være aktuelt, og slik tjeneste må evne å fremme barnets beste ved å anerkjenne at begge foreldre er viktige for barns utvikling og vekst.

Skilsmisse fører til at far-barn-forholdet forringes

Uenighet om omsorg og bosted vil selvsagt være til stede i noen grad. Rettslig behandling av slik uenighet må vi forsøke å unngå fordi det ikke finnes gode rettslige løsninger på relasjonskonflikter. Men det fordrer at loven formuleres slik at «barnets beste» er definert eksplisitt, og at familieretten ikke kan brukes til å begrense den ene forelderens omsorg. Vi vil gjennom forskningsmessig dokumentasjon vise at en rettsnorm om mest mulig gjensidig foreldrekontakt er til det beste for barnet. Forutsetningen er at begge foreldrene har akseptable omsorgsevner, og at det ikke foreligger brudd på straffeloven eller grunnlag for tvang etter barnevernsloven.

Uenigheten om tolkningen av forskningslitteraturen bunner oftest i at vi ikke er sikre på om grad av foreldrekontakt er et resultat av bakenforliggende årsaker, og ikke en årsaksfaktor i seg selv som begunstiger barns helse og utvikling. På dette feltet kommer vi aldri til å få evidens fra kontrollerte studier der vi har trukket lodd om omfanget av foreldrekontakt. Vi må tolke epidemiologiske og kvasiekperimentelle studier med kritiske blikk. Vi kan gruppere slike studier, og vurdere evidensen basert på de forskjellige validitetsbegrensningene slike studier har.

Korrelasjonsevidens

Skilsmisse fører til at far-barn-forholdet forringes. Paul Amato, professor ved Pennsylvania State University, fant at 35 % av skilsmissebarn har redusert fortrolighet med sine fedre, også når det ble kontrollert for et stort antall faktorer som var til stede før skilsmissen var et faktum. Som unge hadde de med redusert farsrelasjon i større grad problemer med emosjonell og atferdsmessig regulering og med prestasjoner og tilpasning til skolen (Amato, 2003). Dette stemmer også overens med norske studier (Meland, Breidablik, & Thuen, 2019; Reiter, Hjørleifsson, Breidablik, & Meland, 2013).

Epidemiologen Bradford Hills kriterier for årsakssammenhenger omfatter tidssekvens: at utfallsmålene er registrert etter at årsaksfaktoren (skilsmissen) er et faktum. Et annet viktig kriterium er dose-respons-sammenheng. Amato og medarbeideres metaanalyse fra 1999 viste at fedres omsorgskompetanse var viktigere enn omfanget av samværet (Amato & Gilbreth, 1999). Registreringen av samværsomfang var imidlertid gjort på måter som ikke ga noe valid uttrykk for samværestid. Senere metaanalyser som registrerer samværsomfang mer valid, finner at det er en dose-

respons-sammenheng mellom omsorgsomfang og barns psykiske og sosiale tilpasningsevner (Baude, Pearson, & Drapeau, 2016).

Fabricius og medarbeidere har studert dose–respons-sammenhenger i flere barne- og ungdomspopulasjoner. Det er opplevelsen av å føle seg trygg på at de betyr noe for henholdsvis mor og far, som er et viktig element i opplevelsen av trygg tilknytning. Det er en opplevelse som krever omsorgstid, at man gjør hverdagslige gjøremål sammen. Fabricius og medarbeidere finner en tydelig lineær sammenheng mellom omsorgstid med far (opptil 50 %) og tryggheten i tilknytningen til far senere i ung voksen alder (Fabricius, Sokol, Diaz, & Braver, 2012). Tilknytningstryggheten med mor øker også med økende omsorgstid med far opptil et visst nivå, men avtar ikke når fars samværstid når 50 %. Omsorg fra mor og far er ikke et nullsumspill.

Betydningen av konflikter

Familierettspleien i Norge preges av forestillingen om at lik botid hos begge foreldre krever lav konflikt og et godt samarbeidsklima mellom foreldre. Paragraf 36 i Lov om barn og foreldre hjemler at retten skal bestemme fast bosted hos den ene forelderen der det er konflikt om bostedet. Begrunnelsen er at begrenset botid og samværsstatus for den andre forelderen kan virke konfliktdependende og beskytte barnet. Det er lite forskningsmessig belegg for at så er tilfelle. Tvert om tyder en norsk studie på at konfliktene mellom foreldre øker (Rød, Ekeland, & Thuen, 2008). Den anerkjente tilknytningspsykologen Michael Lamb hevder også at rettsprosedyrer som tar sikte på å «vinne kampen om omsorgstid», utsetter barna for skade ved at det er foreldrenes behov som settes i høysetet og ikke barnets beste (Lamb, 2016). I en metaanalyse, der det ble kontrollert for grad av konflikt mellom foreldrene, fant Linda Nielsen at det bare var i ekstremt konfliktfylte tilfeller at den gunstige sammenhengen mellom likeverdig botid og barns helse og velferd ikke kunne bekreftes (Nielsen, 2018).

Vi mener at forskningen tydelig viser at det er behov for endring av lovgivningen

Fabricius og medarbeidere har reanalysert data om hvordan grad av gjensidig botid og konflikt mellom foreldrene påvirker barns psykiske helse. De finner at det er opplevelsen av utrygghet på grunn av tilknytningstap med foreldre som bestemmer hvordan barn påvirkes av konfliktene. Med lite botid hos den ene forelderen øker den emosjonelle utryggheten opp til et visst nivå av botid. De som har høy konflikt og lik botid med begge foreldre, skiller seg ikke fra dem med lav konflikt og lik botid (Fabricius, 2020).

Evidens fra kvasieksperimentelle studier

Vi kan se på rettslige avgjørelser om delt bosted som en form for kvasieksperimentelle studier. Selvsagt kan man hevde at rettsavgjørelser også kan selektere gode foreldre til delt bosted, men intervjustudier viser at foreldre ikke opplever at retten selekterer basert på saklige kriterier. I en treårs oppfølgingsstudie fra Arizona og Michigan, der en kontrollerte for 20 faktorer før samlivsbrudd (med signifikante effekter på utfallsmålene), ble 26 familier med rettslig pålagt delt bosted (shared custody) sammenliknet med 52 familier med pålagt bosted hos mor.

Grad av konflikt modererte ikke effekten av bostedsform på noen av utfallsmålene. Bortsett fra større misnøye med delt bosted fra mødre var det positive effekter av delt bosted, spesielt på fedres involvering med barna, mødres etablering av nye partnerforhold og barnas kontroll med utagerende og impulsiv atferd (Gunnøe & Braver, 2001).

At det er en sannsynlig kausal sammenheng mellom gjensidig botid og barns helse og velferd, bekreftes også av studier der «intervensjonen» har bestått i at en av foreldrene har flyttet langt fra den andre forelderen. Også her finner man den samme skadelige effekten av redusert kontakttid med forelderen som barnet ikke har fast bosted hos. Skaden er like stor om det er forelderen med bostedsretten som flytter, som om det er samværsforelderen som flytter (Fabricius, 2020). Også dette indikerer at det er samværsbegrensningene og ikke barnets vansker med å tilpasse seg nytt bosted som er årsak til tap av helse og velbefinnende.

Sosiokulturelle endringer

En voksende del av befolkningen i USA og Canada uttrykker at delt bosted bør være den foretrukne omsorgsordning for barn fra skilsmissehjem (Fabricius, 2020). Det er heller ingen i fagmiljøene i Norge som bestrider at avtalefriheten i Lov om barn og foreldre resulterer i at en voksende del av skilte foreldre velger delt bosted på frivillig basis etter skilsmisse (Andenæs, Kjøs, & Tjersland, 2017). På tross av dette kan det anslås at i en gjennomsnittsmåned er det flere titusen barn som ikke ser sin far, tilsvarende mellom 12 og 21 % av skilte fedre i Norge. Lyngstad og medarbeidere viste også i denne studien at det var tydelige sosiale skiller mellom foreldre som har og foreldre som ikke har kontakt med sine barn (Lyngstad, Kitterød, Lidén, & Wiik, 2015). Den manglende fedrekontakten for barna representerer et folkehelseproblem, også fordi det utdyper de sosiale helseforskjellene.

I moderne samfunn der kvinner har høy deltagelse i arbeidslivet og på andre arenaer av samfunnslivet, og der mansrollen er endret til helt naturlig å omfatte daglige omsorgsoppgaver, bør barne- og familielovgivning ha som utgangspunkt likeverdighet og gjensidighet mellom foreldrene, også når de ikke lever sammen. Det er bakgrunnen for at stater i USA som for eksempel Arizona og Kentucky har innført delt bosted som rettsnorm i sine familielover. Land både i Europa, som for eksempel Belgia, og Canada har tilsvarende lover. Erfaringene med slike rettsregler er gode og anerkjennes som forbedringer av ulike partsinteresser i rettssystemet i Arizona (Fabricius, Aaron, Akins, Assini, & McElroy, 2018).

Nytt perspektiv i barnejussen

Den Israelske barnerettsjuristen Phillip Marcus har i to omfattende artikler i det kjente tidsskriftet *Journal of Child Custody* drøftet hvordan barneretten trenger et paradigmeskifte (Marcus, 2017a, 2017b). Han fremmer påstanden at «rett blir til urett» hvis vårt fokus er på foreldres *rettigheter*, og vi ikke evner å forstå barns interesser i et gjensidighetsperspektiv der det er foreldres *forpliktelse* til omsorg som er grunnlag for rettsforståelsen. Forpliktelsen til omsorg omfatter også kravet til begge om å samarbeide gjennom dialog til barnets beste. Uttrykk som «bostedsforelder», «hovedomsorg» og «samværsrett» bør fjernes fra lovgivningen, hevder han, fordi slike uttrykk stimulerer til en nærsynt kamp der foreldre slåss innbyrdes og taper av synet at de begge først og fremst har forpliktelser overfor felles barn.

Lovgivningen må i stedet stimulere foreldre etter samlivsbrudd til å bli enige om en plan for hvordan de begge kan ivareta barnas behov for kjærlighet, respekt, oppdragelse, utdanning, lek og

fritidsaktiviteter. I slike planer skal ikke foreldre være like, men likeberettigede. På samme måte som i intakte familier skal slike planer respektere foreldres ulikheter og ulike bidrag til det som skal være hovedfokus: barnets beste.

Deler av det norske fagmiljøet har til for nylig hevdet at forskning ikke viser at delt bosted og lik samværstid er best for barna, og at forskning ikke viser at det fører til mindre konflikt (Andenæs et al., 2017). De finner støtte i en systematisk oversikt fra Folkehelseinstituttet (Blaasvær, Nøkleby, & Berg, 2017). Oversikten baserer seg imidlertid på et svært selektert materiale, og begrunnelsene for å velge bort 56 av 61 relevante artikler er inkonsistent. Vi vil aldri få forskning som sikrer oss fullstendig mot seleksjonsskjevheter og forvekslingseffekter. Den forskningen som foreligger, har imidlertid så langt det er råd tatt slike alternative fortolkninger på alvor, kontrollert for dem og gjort studier som tester for om sammenhengen mellom bostedstid og barns helse og velbefinnende beror på alternative årsakssammenhenger.

Vi mener at forskningen tydelig viser at det er behov for endring av lovgivningen. Annet ledd i § 36 i barneloven bør gi retten mulighet til først å vurdere delt bosted som omsorgsalternativ der det er konflikt om omsorgen. Den nåværende loven begrenser domstolen fra denne muligheten og representerer derfor en trussel mot barnets beste.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 57, nummer 8, 2020, side 561-565

Referanser

- Amato, P.R. (2003). Reconciling divergent perspectives: Judith Wallerstein, quantitative family research, and children of divorce. *Family Relations*, 52(4), 332 - 339. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00332.x>
- Amato, P.R., & Gilbreth, J.G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 557 - 573. <https://doi.org/10.2307/353560>
- Andenæs, A., Kjøs, P., & Tjersland, O.A. (2017). Delt bosted – hva sier forskningen? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 55(3), 276 - 283.
- Baude, A., Pearson, J., & Drapeau, S. (2016). Children's adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review. *Journal of Divorce and Remarriage*, 57 338–360. <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1185203>
- Blaasvær, N., Nøkleby, H., & Berg, R.C. (2017). Hva er konsekvensene av delt bosted for barn? En systematisk oversikt, Folkehelseinstituttet. *Forskningsoversikt 09.2017. ISBN (elektronisk): 978-82-8082-864-4*. Hentet fra <https://www.fhi.no/publ/2017/hva-er-konsekvensene-av-delt-bosted-for-barn-en-systematisk-oversikt/>
- Fabricius, W.V. (2020). Equal Parenting Time: The Case for a Legal Presumption. I J.G. Dwyer (red.), *The Oxford handbook of children and the law* (pp. 453 - 476). New York NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190694395.013.22>
- Fabricius, W.V., Aaron, M., Akins, F.R., Assini, J.J., & McElroy, T. (2018). What happens when there is presumptive 50/50 parenting time? An evaluation of Arizona's new child custody statute. *Journal of Divorce and Remarriage*, 59, 414 - 428. <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1454196>
- Fabricius, W.V., Sokol, K.R., Diaz, P., & Braver, S.L. (2012). Parenting time, parent conflict, parent-child relationships, and children's physical health. I K. Kuehnle & L. Drozd (red.), *Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court* (s. 188 - 213). New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780199754021.003.0007>

- Gunnoe, M.L., & Braver, S.L. (2001). The effects of joint legal custody on mothers, fathers, and children controlling for factors that predispose a sole maternal versus joint legal award. *Law Hum Behav*, 25(1), 25 - 43. Hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11276859> <https://doi.org/10.1023/A:1005687825155>
- Lamb, M.E. (2016). Critical analysis of parenting plans and children's wellbeing. I L. Drozd , M. Saini, & N. Olesen (red.), *Parenting plan evaluations. Applied research for the family court* (s. 170 - 204). New York NY: Oxford UNiversity Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0007>
- Lyngstad, J., Kitterød, R.H., Lidén, H., & Wiik, K.A. (2015). *Hvilke fedre har lite eller ingen kontakt med barna når foreldrene bor hver for seg?* Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/hvilke-fedre-har-lite-eller-ingen-kontakt-med-barna-nar-foreldrene-bor-hver-for-seg>
- Marcus, P. (2017a). Parental responsibilities: Reformulating the paradigm for parent-child relationships Part 1: What is wrong with the ways in which we deal with the children of separated parents and how to put them right. *Journal of Child Custody*, 14(2 - 3), 83 - 105. <https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1369920>
- Marcus, P. (2017b). Parental responsibilities: Reformulating the paradigm for parent-child relationships Part 2: Who has responsibilities to children and what are these responsibilities? *Journal of Child Custody*, 14(2 - 3), 106 - 133. <https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1370407>
- Meland, E., Breidablik, H.J., & Thuen, F. (2019). Divorce and conversational difficulties with parents: Impact on adolescent health and self-esteem. *Scand J Public Health*. <https://doi.org/10.1177/1403494819888044>
- Munby, S.J. (2020). Hentet fra <http://www.transparencyproject.org.uk/the-crisis-in-private-law-by-sir-james-munby/>
- Nielsen, L. (2018). Joint versus sole physical custody: Outcomes for children independent of family income or parental conflict. *Journal of Child Custody: Research, Issues, and Practices*, 15(1), 35 - 54. <https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1422414>
- Reiter, S.F., Hjørleifsson, S., Breidablik, H.J., & Meland, E. (2013). Impact of divorce and loss of parental contact on health complaints among adolescents. *J Public Health (Oxf)*, 35(2), 278 - 285. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fds101>
- Rød, P.A., Ekeland, T.J., & Thuen, F. (2008). Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 45(5), 555 - 562.